

Urška Perenič

JOSIP JURČIČ
(1844–1881)

Pripovednik svojega in našega časa

Benjaminu in Karolini

Pričujoča znanstvena monografija, ki ne želi nagovarjati samo strokovnega, temveč zlasti literarno in kulturno najširše zainteresiranega bralca, je nastala v približno stotih dneh. V tako rekoč enem in polnem zamahu, v nekakšnem jurčičevskem slogu torej, čeprav nikakor nepremišljeno, saj je ideja zanj v meni podobno kot Jurčiču zamisli za literarna dela zorela daljši čas, dokler se ni žlindra ulegla in beseda očistila, da bi našla pot na papir oziroma računalniški zaslon. Pilila pa se ni pri hladni, ampak topli in dišeči kavi. Pravzaprav je za to, da me je prijel pravi entuziazem za pisanje, nekoliko kriva Eva Premk Bogataj, slavistka in strateška vodja projektov pri založbi Beletrina, ki sem ji aprila letos zaupala, kaj počnem, in ki me je vrgla v vodo (na njeno izzivalno vprašanje, ali bi si upala to reč spisati v treh mesecih, sem namreč enako izzivalno odgovorila z ja), da bi priplavala do brega, s svežo knjigo v rokah.

Knjiga o Jurčiču je razdeljena na pet vsebinskih sklopov, ki sem jih nasloвила: »Josipa Jurčiča posmrtno življenje (Od Pajstbarjevega Jožeka do narodnega apostola)«, »Josipa Jurčiča tuzémsko življenje«, »Dovolj je spomina: me povesti pojó«, »Še o Jurčičev(sk)em humorju« in »Jurčičeve (do)mislice«. V njih pisatelja spremljamo od zadnjega slovesa pri sv. Krištofu v Ljubljani, skozi razgibane ure njegovega življenja prek poglobljanja v bogat pripovedniški opus, ki ga še danes z veseljem in hvaležnostjo prebiramo in bo na slovenskem literarnem obnebu ohranil trajen sijaj.

V središču knjige se nahaja vsebinski sklop »Dovolj je spomina«, v katerem pred bralcem zablesti lik Jurčiča pripovednika, kajti to je kljub svoji vsestranski (pesniški, dramski, publicistični dejavnosti) tudi bil. V njem, spoštljivo oprta na dognanja svojih literarnozgodovinskih predhodnikov, na podlagi novih branj in študija pisateljevega življenja, dela, relevantne strokovne literature in zapuščinskega gradiva postrežem

z nekaterimi novimi spoznanji in svežimi interpretacijami pripovednih del. Kot neizbirčno literarno zgodovinarico, ki se namesto s samo posameznimi besedili običajno ukvarja z velikimi besedilnimi korpusi in širšimi konteksti njihovega nastajanja (t. i. literarnim življenjem), me je pri izbiranju Jurčičevih povesti in romanov vodilo vprašanje, kaj vse bi moral bralec poznati, da bi temeljito (s)poznal Jurčičev pripovedniški opus, in katera so njegova najboljša dela. Z mislijo na to skušam ujeti in pred bralcem dramaturško izrisati lok pripovednoustvarjalnega razvoja, začevši z Jurčičevim vstopom in vzponom na slovenski Parnas v letih 1861 (*Pripovedka o beli kači*) in 1864 (*Jurij Kozjak*, *Domen*) prek vrhov v letih 1866 (*Grad Rojinje*, *Kloštrski žolnir*, *Deseti brat*, *Hči mestnega sodnika*), 1867 (*Kozlovska sodba v Višnji gori*) in 1868 (*Sosedov sin*) do povrnitve na Parnas v letih 1876 in 1877 (*Lepa Vida*, *Doktor Zober*). Skupaj s pripovedniškim izrazom se skozi čas duhovno, socialno in nacionalno emancipirajo Jurčičev(sk)i književni liki in ne nazadnje vse Jurčičevo občinstvo. Emancipacija je Jurčičevemu pripovedništvu imanentna in skozenj pisatelj podeljuje demokratični in kritični glas posamezniku in svoji skupnosti, s katero ostaja vseskozi globoko in neločljivo povezan, do danes.

V četrtem sklopu posebno pozornost namenim Jurčičev(sk)emu humorju, ki se izkaže za prepoznavno črto pisateljevega literarnoumetniškega izraza. Knjigo pa sklenem z žlahtnim izborom (do)mislic, po beležnicah nabranih, prek katerih diskretno vstopamo v Jurčičev bogat idejno-miselni svet, da bi se (do)končno zavedeli veličine njegove misli in srca.

Prav beležnice in zvezki so bili zame kot raziskovalko poleg šolskih zvezkov (preparacij), pisem ter osebnih dokumentov najzanimivejši del pisateljeve zapuščine, ki jo hrani Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani. (Nekaj gradiva o Jurčiču je moč najti še v zapuščini fotografa in zbiratelja Frana Vesela, kjer velja omeniti spis o zapuščinski razpravi,

rodovnik in fotografije sorodnikov, ter v zapuščini Gabrije-la (Elka) Justina, kjer je ohranjeno Jurčičevo izvirno pismo Antonu Kodru iz leta 1876, ki sploh ni tako zanimivo zaradi vsebine, ampak bolj zaradi poti, ki jo je prešlo. Justin je nam-reč leta 1944 pismo prejel domov v dar za »dušno pašo« od Janka Šlebingerja, ki mu je poleg tega za belo nedeljo obljubil še dve Jurčičevi pismi, ki naj bi jih pred časom posodil po-kojnemu Ivanu Prijatelju in naj bi jih moral še prej poiskati v zaklonišču.) Beležnice so zanimive najprej zaradi svojega intimnega značaja. Čeprav si dijak in študent Jurčič vanje ni zapisoval kakih zares intimnih, ljubezenskih doživetij, ampak številne dogodbe in motive iz vaškega in ljudskega izročila, zgodovine, si beležil ljudske in lastne modrosti, delal zapiske o ljudeh, značajih ali si preprosto izpisoval iz prebranega, je že samo pomisel, da je te črke in besede pisal njegov svinč-nik (redkeje pero) in da so šli ti zveščiči ničkolikokrat skozi njegove roke, vznemirljiva. Po drugi strani pa so beležnice zanimive zaradi raznovrstne in bogate vsebine. Izkaže se, da so do danes še vedno premalo uporabljeno arhivsko gradivo (Jurčičevo *Zbrano delo* vključuje samo pisateljev dnevnik ozi-roma zabeleške iz leta 1863, medtem ko se v znanstvenokri-tičnih komentarjih ob pojasnjevanju geneze posameznih del sklicuje na izbrana mesta v beležnicah), ki ključno prispeva k umevanju in (po)doživljanju t. i. notranjega sveta pisatelja in je posebej pomembno za razumevanje ustvarjalnega procesa literarnega pisanja. V knjigi se na to dragoceno gradivo skli-cujem na več mestih.

Zato se kar na tem mestu najprej iskreno zahvaljujem ro-kopisnemu oddelku Narodne in univerzitetne knjižnice, ki hrani slovensko rokopisno literarno dediščino, zlasti biblio-tekarju gospodu Matjažu Luliku in skrbniku rokopisne zbirke mag. Marijanu Rupertu, ki sta me potrpežljivo in prijazno za-lagala z arhivskim gradivom in mi strokovno svetovala. Iskren-na hvala za zaupanje založbi Beletrina, ki je mojo knjigo uvr-stila v svoj program, posebej njenemu direktorju in pisatelju

Mitji Čandru ter urednici in prevajalki Živi Borak za izvrstno opravljeno uredniško delo. Pa Ministrstvu za kulturo, ki je ob priložnosti Jurčičevega leta izdajo pomagalo finančno podpreti z interventnimi sredstvi. In recenzentoma, mojima cenjenima univerzitetnima profesorjema književnosti, ki sta mi znala v rosnih študijskih letih vsak na svoj izviren in žlahten način približati to našo malo in vendarle veliko literatur(ic)o, prof. dr. Miranu Hladniku in prof. ddr. Igorju Grdini. Hvala mojim najbližjim in najdražjim, ki dajejo mojemu življenju največji smisel, in vsem meni dragim, ki me različno bogatijo in zaradi katerih sem tudi prav takšna, kakršna sem. In hvala tebi, dragi Josip, ti večni iskalec sreče, od koder že zdajle zreš name in se mi skrivnostno nasmahaš.

■ 10

V Postojni, 10. avgusta 2021, na god sv. Lovrenca
Urška Perenič

Častiti moj bralec,

vem, da pričakuješ – kajti navada je ta, da pisalec bralca v začetku knjige nekoliko po zgodbi popelja –, da ti najprej naslikam, kako se ta zgodba zaplete in zopet razdrása. Pa ne bom tu sem tega postavljala, kajti pisalci imamo tudi staro pravico, da svojo povest drugače začnemo. Veliko vem sicer o Josipu Jurčiču povedati. Ker je v istini rojstvo največji faktor vsega velikoumnega dejanja v človeškem življenju, smrt pak konec njegov, vem na priliko povedati, da se je 4. marca 1844. leta na Muljavi pri Pajštbarju rodil in pred 140 leti, 3. maja 1881, pri Kolmanu v slovenskih Atenah mirno v Gospodu zaspal. Veliko vem tudi o njegovem siceršnjem življenju in delu povedati, pa tega ne bom raznašala. Ker naj bi se namreč ogibali silo obširnega popisovanja junaka, ki dejanje njegovo naj ga znáči, in ker bodemu našemu junaku Jožeku do konca te knjige ves čas za petami, Bog mi grehe odpusti, da za zdaj samo njegovo bistroumnost pohvalim in povem, da je bil Josip Jurčič, dasi sedemintrideset let star, prvi večji pripovednik, kar jih je Dolenjska in slovenska zemlja dala. Zato poglédimo raje dol na Kranjsko in v njeno poglavno mesto Ljubljano, ki dalje časa stoji – menim, da nam skoro ni treba opominjati, kako je imelo mesto v Jurčičevih časih vso drugo podobo kakor dandanašnji –, kaj se tamkaj godi ...

*Josipa Jurčiča posmrtno življenje:
Od Pajštbarjevega Jožeka do
narodnega apostola*

V ISTINI PO CELEM SLOVENSKEM SE ŽALUJE

*V istini po celem Slovenskem se žaluje in povsod je vest o pisateljevi smrti napolnila srca s tugo in sočutjem.*¹ Umrli je blagorodni gospod Josip Jurčič, slovenski pisatelj in glavni urednik *Slovenskega naroda*, ustanovnik in solastnik *Ljubljanskega zvana*, mestni odbornik, velik domoljub slovenski.

Prežalostno vest, ki je po vsem Slovenskem srca napolnila z bridkostjo, je sicer že dan prej, 5. maja,² prvi in na kratko naznanil upravni odbor Narodne tiskarne v vodilnem slovenskem naprednjaškem glasilu *Slovenski narod*, ki mu je bil Josip Jurčič lepo desetletje glavni urednik in izdajatelj.

Slovenskemu narodu se je zapisal leta 1871, ko je na uredniškem stolčku častno nasledil dolenskega rojaka Antona Tomšiča (1842–1871), in mu ostal zvest do prezgodnje smrti leta 1881. S časnikarsko tlako, ki je terjala vsakodnevno pisanje (januarja 1873 je *Slovenski narod* postal dnevnik) in postala način življenja, si je Jurčič v slovenski kulturni zgodovini zato upravičeno prislužil naziv prvega poklicnega časnikarja in novinarja.

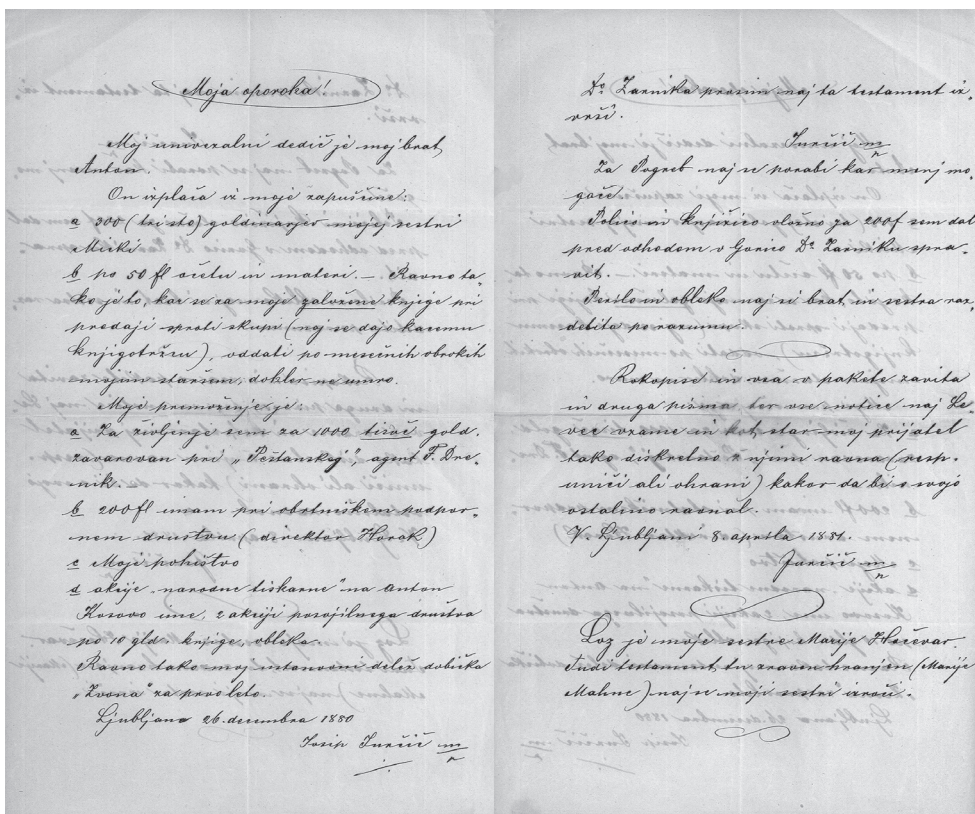
Josip Jurčič je v ljubljanskem stanovanju v Kolmanovi hiši na Gledališki stolbi številka 3 na Kongresnem trgu zatisnil oči 3. maja nekaj pred deseto uro zvečer. Pred smrtjo je zdravniku dr. Fr. Zupancu potožil,³ kako rad da bi še nekaj časa živel, saj bi mu bilo tako dano napisati svoje najboljše stvari. Zadnje besede naj bi namenil strežnici, ko jo je poslal v lekarno po zdravila, rekoč: »Te bodo zadnje!« Ko se je vrnila, je bil res že izdahnil. Tako rekoč na smrtni postelji je Jurčič dal napraviti

15 ■

1 *Slovenski narod*, let. 14, št. 102 (6. 5. 1881). V nadaljevanju SN.

2 *SN*, let. 14, št. 101 (5. 5. 1881).

3 Zdravnik Zupanc je tisti, ki bo zbranim na Jurčičevem večeru v ljubljanski čitalnici leta 1886 govoril o zadnjih urah pisateljevega življenja (Ljubljanski zvon, let. 6, št. 4, str. 252; v nadaljevanju LZ).

Slika 1:
Prepis Jurčičeve oporoke.

oporoko in za njenega izvršitelja določil sodelavca pri *Slovenskem narodu*, pravnika in pisatelja dr. Valentina Zarnika (1837–1888). V njej je izkupiček od prodanih knjig namenil staršema, ostalo »premoženje«, tj. nekaj oblek, pohištvo in ustanovni delež pri *Ljubljanskem zvonu*, bratu in sestri, čemur je dne 8. aprila, slab mesec pred smrtjo, pripisal, naj se na pogreb povabi »kar menj mogoče« ljudi,⁴ medtem ko je svoje rokopise, pisma in notice zaupal prijatelju in profesorju Franu Levcu s prošnjo, da jih bodisi diskretno objavi bodisi uniči, »prav tako, kakor bi svojo zapuščino urejal.«

Medtem so že stekle priprave na veličasten pogreb.⁵ Ljubljanski župan Anton Laschan je o pisateljevi smrti uradno seznanil občinski svet (Josip Jurčič je bil namreč tudi mestni svetovalec), ki je na izredni seji počastil spomin na pokojnika. Pred pogrebom so v Kolmanovo hišo, kjer je pokojniku mrtvaški oder pripravilo podjetje Doberlet,⁶ ljudje prihajali kropit v trumah. Jurčič je ležal v svoji delovni sobi v prvem nadstropju, ki so jo v simbolnih barvah, »z modrimi preprogami drapirali in z zelenjem napolnili«.

Z vseh strani »slovenske naše zemlje« in od drugod so na naslov Narodne tiskarne začeli prihajati sožalni telegrami. In na ljubljanski čitalnici (na današnji Slovenski cesti) je zavihrala črna zastava. Od vsepovsod so prihajali venci, vsega skupaj po poročanju *Slovenskega naroda* prek 50, med njimi najprvo pisatelja Frana Erjavca »svojemu prijatelju«,⁷ Tavčarjeve rodbine

4 Svojevrsna ironija usode je, da je bil Jurčičev pogreb (ob upoštevanju velike slovesnosti ob priložnosti Vodnikove stoletnice že leta 1858 v Ljubljani) prva množična narodna komemoracija.

5 Dogajanje okrog pogreba v Literarnem atlasu Ljubljane (2014) po SN povzema Marjan Dolgan. Zapisano v pričujoči knjigi, izhaja v celoti in neposredno iz časopisnih virov.

6 Lastnik leta 1857 ustanovljenega pogrebnege zavoda je bil obrtnik in organizator gasilstva Franc Doberlet (1832–1916), ki je med drugim poskrbel za večino dekoracij novega deželnege gledališča v Ljubljani (Pirjevec 1925).

7 Pri Erjavcu (1834–1887), ki je bil tedaj profesor na realki v Gorici, je bil Jurčič marca 1880, ko si je nekoliko opomogel od bolezni. Od tam je odpotoval v Benetke, kar mu je moral nasvetovati ravno prijatelj Erjavec, ki je tja pogosto hodil iz prirodoslovnega in potopisnega zanimanja (Grafenauer 1926; Dolgan 2014).

»staremu prijatelju«, ⁸ dolenjskega rojaka in narodnega budite-
lja Antona Navratila, ⁹ prijateljev dr. Josipa Vošnjaka (1834–
1911) in dr. Valentina Zarnika, pravnika in politika Alfonza
Moscheta, ¹⁰ in to prav tistega, ki je bil hrvaškega pisatelja Au-
gusta Šenoo spremljal v Kranj, kjer se mu je porodila zamisel
za povest *Karanfil sa pjesnikova groba* (1878), ¹¹ s katero se je
poklonil Prešernu, pa prijatelja Karla Kocellija ¹² idr. Vence
so poleg upravnikov Narodne tiskarne, *Ljubljanskega zvona*
in *Slovenskega naroda* Jurčiču v spomin namenili slovenski
državni poslanci, deželni uradniki, ljubljanski mestni zbor in
posebej narodni mestni odborniki ter uradništvo banke Sla-
vije. Poklonile so se ljubljanska, novomeška, celjska, kranjska,
vrhniška, spodnješišenska čitalnica ter čitalnici v Gorici in
Trstu, vence so poslali brežiški domoljubi in bralno društvo iz
Borovnice, društvo Sokol in Dramatično društvo iz Ljublja-
ne, društvi Triglav in Edinost iz Gradca in Trsta, zagrebški
Slovenci in ljubljanski bogoslovci pa narodni drugo-, tretje-,
četrto- in petošolci, slovenski dijaki velike realke, dijaki višje
ljublanske gimnazije. Svoj venec so »zvestemu sinu naroda«
namenile Slovenke.

Na dan pogreba je še nebo jokalo. ¹³ Ob šesti uri se je trlo
ljudi v parku Zvezda, kamor so prišla odposlanstva iz različ-
nih slovenskih krajev. Posebej so se izkazali Notranjci, saj so v
Ljubljano prišle poklonitvene deputacije iz Cerknice, Borov-

8 Po vsej verjetnosti rodbine hotelirja Luke Tavčarja, ki je dal po načrtu du-
najskega arhitekta Karla Tieza zgraditi palačo Evropa v Ljubljani, v kateri je bilo
nekaj časa uredništvo Jurčičevega časopisa Slovenski narod.

9 Anton Navratil (1832–1897), kulturni delavec v Metliki in dolgoletni pred-
sednik tamkajšnje čitalnice, brat Ivana Navratila (1825–1896), urednika prvega
slovenskega poučnega in leposlovnega časopisa za mladino Vedež (1848–1850)
(Šlebinger 1935, Bačer 2019).

10 Alfonz Moschè (1839–1901), slovenski pravnik, politik, poznejši urednik
Slovenskega pravnika (1888) ter soustanovitelj pravniškega društva (1889) (Po-
lec 1933).

11 Nagelj s pesnikovega groba.

12 Karl Kocelli (roj. 1844), tudi Dragotin Koceli, Jurčičev prijatelj in sodelavec
pri Slovenskem narodu (Globočnik 2018: 826).

13 SN, let. 14, št. 103–04 (7. 5. 1881).

nice, Planine, Logatca in z Vrhnike. V ljubljanski čitalnici (v Souvanovi hiši) so se zbirali predstavniki društev in se nato družno odpravili na bližnji Kongresni trg h Kolmanovi hiši, kjer je nastala gneča.

Občinstvo je stalo tako rekoč mož pri možu po celej progi sprevoda od hiše, kjer je Narodna tiskarna, po gledaliških ulicah, na frančiškanskem trgu, po slonovih in dunajskih ulicah skoraj do sv. Krištofa.¹⁴

Na tisoče ljudi. Dokler se ni ob sedmi uri končno pojavil frančiškanski duhovnik Kalist Medič, da bi pokojniku podelil poslednji blagoslov. Zaslišalo se je blagoglasno petje pevcev ljubljanske narodne čitalnice, ki so zapeli ponarodelo cerkveno pesem Stanka Premrla *O, srečni dom nad zvezdami*. Zatem je pogrebni sprevod krenil proti sv. Krištofu.

Prvi je v sprevodu stopal nosilec bakle, za njim je šel križ, »okinčan« z lovorovim vencem slovenskega literarnega društva in s »trobojnim trakom«, sledila jima je godba in za njo so korakali zastavonoše, ki so predstavljali čitalnice v Šentvidu, Spodnji Šiški in Ljubljani ter ljubljansko društvo Sokol. V dolgi vrsti so stopali ljubljanski in šišenski čitalniški pevci, ki so jim sledili nosilci vencev, tem pa frančiškani s križem in prižganimi svečami pa še ena vrsta nosilcev vencev. Za njimi se je peljal voz z duhovščino, na čelu katerega je bil Jurčičev sošolec in prijatelj, prej omenjeni župnik Medič, mrtvaški voz so vlekli štirje vranči. In za to že tako dolgo vrsto so stopali sorodniki, mati, brat, sestra, ter upravniki Narodne tiskarne z Zarnikom na čelu, deželni predsednik Andrej Winkler v družbi namestnika deželnega glavarja Bleiweisa in župana Laschana, ljubljanski mestni odborniki, solastniki *Ljubljanskega zvona*, magistratni in deželni uradniki, profesorji srednjih šol, med katerimi je bil Jurčičev razrednik v sedmi

19 ■

gimnaziji Jakob Smolej,¹⁵ učitelji iz raznih okrajev Kranjske, uradniki brzojava in pošte, teologi z ljubljanskega semenišča, predstavniki ljubljanskega gasilskega društva. Čisto zadaj di-jaki različnih ljubljanskih šol. In za njimi ženstvo in meščani. Vsega skupaj je pogreb po oceni dopisnika *Slovenskega naroda*, ki je dogodek popisal do potankosti, privabil kakšnih 5000 ljudi.

Takó mnogoštevilni so pogrebci prispeli do cerkve sv. Krištofa, v kateri se je najprej vršil obred, nato so se premaknili do groba blizu kapele na sredini starega pokopališča, kjer so pisatelja izročili slovenski zemlji. Vanjo so ga položili tako, da »[z] obrazom bode gledal proti dolenskej svojej domovini«. Ob grobu pa je dragemu prijatelju in njegovim častilcem govoril Valentin Zarnik.

Kakor je nekoč dejal véliki slavist Fran Miklošič za Prešerna, tako je Zarnik Jurčiča imenoval za našega prvega in nedosežnega pripovednika in svoj govor začel z besedami: »Ako bi bil on sin kakega velicega naroda, kakor francoskega, nemškega ali ruskega, bilo bi njegovo ime svetovno slavno«. Nasproti veličini opravljenega dela je postavil pisateljevo značajsko skromnost, s katero je zadovoljno služil narodu in si v njem prislužil nesmrtnost.

Ko o nas denes tu navzočnih uže zdavnej nobenega sledu ne bode nikjer nič več, ko bomo uže vsi prah in pepel, bode hvaležni naš narod še zmirom z veseljem Jurčičeve umotvore prebiral, in dokler se bo še kak Slovenec na svetu s slovensko knjigo pečal, ostalo bode slavno Jurčičevo ime na slovenskem literaričnem obnebj!¹⁶

¹⁵ Na gimnaziji je poučeval latinščino in grščino (Jahresbericht 1864: 27).

¹⁶ Poslovilni govor je bil 11. maja 1881 v celoti objavljen v SN (let. 14, št. 106). Od 1870 do 1880 je časopis izgubil več plodovitih sodelavcev, med njimi Etbina Henrika Costo (1870), Lovra Tomana (1870), Miroslava Vilharja (1871), Karla Lavriča (1876), Radoslava Razlaga (1880).

Da je bil Jurčič tudi »borilec« na političnem področju, izpričuje zlasti njegovo pisanje za *Slovenski narod*, ki z besedami govornika odraža neusahljivo vero in zaupanje v boljšo prihodnost naroda.

Jurčič je nosil zmirom kvišku izročeno si zastavo majke Slovenije brez strahu in boječnosti! Ostala je v njegovih rokah neomadeževana in neokaljena do zadnjega njegovega vzdihljaja.¹⁷

Z besedami Zarnika je bil Jurčič blag, moralen, načelen, redkobeseden ter globoko čuteč in misleč mož. Izrazil je upanje, da mu bo slovenski narod kar najhitreje postavil dostojen nagrobnik, kajti Jurčič je od rane mladosti do zadnje trohice moči vse svoje delovanje in nehanje posvetil narodu. »Vekovita slava Jurčičevemu spominu!« je še vzkliknil. Zatem se je nad grobom zemlja sklenila.

21 ■

17 Prav tam.

VEKOVITA SLAVA JURČIČEVEMU SPOMINU!

Članki o Josipu Jurčiču, v katerih je pisce prevevala zavest o pisateljevi veličini, a tudi strah, da ne dobimo enakega naslednika, so polnili strani *Slovenskega naroda* več dni zapovrstjo. Svojevrsten zaključek javnega žalovanja predstavlja kratka spominska objava na prvi strani *Ljubljanskega zvana* 1. junija 1881,¹⁸ ki so jo podpisali Janko Kersnik, Fran Levec in Ivan Tavčar in vsebuje zavezo, da bo narod na Jurčiča naprej ohranjal »blag in hvaležen spomin«.

■ 22

Z Jurčičevim pogrebom se je začela doba velikih slovenskih pogrebov, ki so privzemali poteze pravih narodnih manifestacij.¹⁹ Naslednja takšna manifestacija se je zgodila novembra istega leta, ko je umrl oče naroda Janez Bleiweis. Vendar Bleiweisov pokop v ničemer ni zasenčil osebnosti Jurčiča, ki so se ga rojaki javno in slovesno spominjali še vse naslednje leto. Usoda je hotela, da so političnega velikana Bleiweisa pokopali v sosedstvu pisateljskega velikana Jurčiča, samo da na levi strani Baumgartnove kapele; takó, da je eden gledal proti rodni Gorenjski in drugi proti rodni Dolenjski.

V vsesplošnem vzdušju hvaležnosti, kakor se zrcali zlasti skozi sočasno periodiko, so se začele potrebne aktivnosti za postavitve dostojnega spomenika »odličnemu sinu domovine slovenske.«²⁰ Nekateri rodoljubi so se čutili posebej poklicani razglašati, kako pomembna je postavitev takega spomeni-

18 LZ, let. 1, št. 5 (1. 6. 1881).

19 Prim. Kmecl 2009: 139.

20 Slavljenje in čaščenje slovenskih književnikov sodi pod širši pojem literarne kanonizacije oziroma kulturnega svetništva, s čimer se na Slovenskem največ ukvarja literarni zgodovinar Marijan Dovič (gl. npr. 2012). Zanimanje za t. i. posmrtno življenje pisatelja, kamor sodi nastajanje spomenikov, tj. grobov, nagrobnikov, javnih kipov idr., avtorica te knjige zato nekoliko dolguje sodelovanju pri njegovem raziskovalnem projektu Nacionalni pesniki in kulturni svetniki Evrope, ki je potekal med letoma 2014 in 2017. Za več gl. tudi Marijan Dovič (ur.), Kulturni svetniki in kanonizacija, Ljubljana, Založba ZRC, 2016.

ka, ki bo narod opominjal na pomen vzornega domoljubja, delavnosti in duševne svobode. V domala takšnem duhu je sestavljen dopis nekega –R.– iz Notranjske z dne 12. maja.²¹

Najožji prijatelji in pisateljevi sodelavci pri časopisu so zato kar najhitreje ustanovili poseben odbor, t. i. Jurčičevo ustanovo, in začeli zbirati »novce«. Za blagajnika osnovalnega odbora je bil izbran Josip Starè (1842–1907), za tajnika Fran Levec (1846–1916), funkcijo predsednika je prevzel Valentin Zarnik. Poziv, ki je datiran s 14. majem 1881 in je bil v *Slovenskem narodu* objavljen 15. maja,²² so podpisali pravnik Peter Grasselli, ki je 1882 nastopil županstvo v Ljubljani, véliki Fran Levstik (1831–1887), pravnik in notranjski rodoljub Hinko Dolen(e)c,²³ Tomo Zupan, ki je bil v Alojzijevišču Jurčičev vzgojitelj in veroučitelj, ter Ivan Tavčar (1851–1923) in poznejši ljubljanski župan Ivan Hribar. Ko govorimo o Jurčičevem spomeniku, moramo imeti pred očmi namen odbora, ki je bil postaviti pisatelju trojni spomenik. Nagrobnik pri sv. Krištofu, spominsko ploščo na rojstni hiši v Muljavi ter lično izdajo zbranih spisov pod uredniško taktirko profesorja Frana Levca, ki bo umrlemu pisatelju sploh najlepši izmed spomenikov. Izkupiček od prodaje zbranih spisov bi šel pisateljevima staršema, 81-letnemu očetu Marku²⁴ in 71-letni, skorajda slepi materi Mariji, ki ju je sin pomagal finančno vzdrževati.

21 SN, let. 14, št. 107 (12. 5. 1881).

22 SN, let. 14, št. 110 (15. 5. 1881).

23 Dolen(e)c je postal zet notranjskega rodoljuba Miroslava Vilharja, saj je poročil njegovo najmlajšo in najljubšo hčerko Karolino (Brecelj 1977), ki jo je oče menda ljubkovalno klical Karolinka Dragotinka. Ob tastu je bil pomembna figura v narodnem preporodu na Notranjskem.

24 Marko Jurčič je umrl spomladi istega leta (gl. SN, let. 14, št. 128, 6. 6. 1881).

**NABIRKA ZA JURČIČEV SPOMENIK:
Z ZAČETNIM ENTUZIAZMOM DO NAGROBNIKA
PRVEMU IZMED PISATELJEV**

Nabirka za trojni spomenik pisatelju je že spočetka vključevala različne aktivnosti. Največ pozornosti so namenili zbiranju prostovoljnih denarnih prispevkov. Malo ali doslej povsem nepoznano je dejstvo, da se je na Notranjskem vzpostavila iniciativna skupina, ki je v svoje roke prevzela organizacijo vélike narodne veselice na čast slovanskih apostolov sv. Cirila in Metoda in katere izkupiček je bil izrecno namenjen Jurčičevi ustanovi. Zaradi nenehnega poročanja o pripravah nanjo v *Slovenskem narodu* je veselica kmalu postala nestrpno pričakovani vseslovenski dogodek. Ljubljanski Sokol, katerega član je bil Jurčič, je za isti namen organiziral serijo kulturnih dogodkov, t. i. *jour fixe*, medtem ko so rodoljubna društva v raznih krajih po Slovenskem (npr. Vipava, Lož, Sp. Šiška, Gorica) na svojih prireditvah občinstvo spodbujala k darovanju sredstev za spomenik.

Vsenarodni projekt zbiranja denarnih prispevkov

Uradni začetek zbiranja denarnih prispevkov za spomenik prvemu izmed pisateljev predstavlja objava »[prvega] izkaza o darilih« v *Slovenskem narodu* z dne 15. maja,²⁵ ki želi širšo javnost seznaniti, da so priprave krenile, ter spodbuditi vsenarodno akcijo, ki bi pritegnila čim več prostovoljcev. Zbiranje darov je potekalo v vseh slovenskih deželah (do najmanjše vasi), glas je segel k narodnim možem in slovanskim navdušencem prek narodnih meja (v Zagreb, istrski Požun, na Reko, v Kastav, na Volovsko in v Karlovec, v srednjebosansko Bogojno, v italijanski Bocen/Bolzano, Videm, slovaški Trenčin, Trnava, v Beljak, Dunajsko Novo mesto in na

25 SN, let. 14, št. 110 (15. 5. 1881).

Dunaj, v Gradec, Inomost/Innsbruck, v Budimpešto in še kam). Začetni kapital je znašal 209 goldinarjev; najbolj se je po pričakovanjih izkazalo uredništvo *Ljubljanskega zvana*, ki mu je bil Jurčič skupaj s Kersnikom, Levcem in Tavčarjem ustanovitelj in je prispevalo skoraj četrtno celotnega zneska. Debelih 25 goldinarjev je za začetek primaknil soustanovitelj odbora za spomenik in Jurčičev prijatelj Josip Starè, med prvimi darovalci sta bila ljubljanska rodoljuba Ferdinand in Fran Souvan, iz poznane rodbine Souvanov,²⁶ denar so prispevali sodelavci in prijatelji Levstik, Erjavec, Celestin, Zarnik in Moschè ter Tomo Zupan in Ivan Hribar, ki je skupaj z Jurčičem in Tavčarjem *Slovenskemu narodu* določal glavno nazorsko usmeritev.

Skozi dva meseca, odkar je *Slovenski narod* objavil prvi seznam darovalcev, je bilo samo do sredine julija 1881 objavljenih še devet različno dolgih tovrstnih seznamov, skupna višina donacije na njih pa je vztrajno rastla, kar kaže na rast zbirateljske vneme pri narodni publiki. Za pripravo seznamov je bil sicer zadolžen tajnik Jurčičeve ustanove Josip Starè. Do 10. julija je odbor zbral skoraj 7000 goldinarjev,²⁷ kar je približno desetkratnik stroškov za nagrobni spomenik.²⁸

Če bi sklepali po seznamih darovalcev, na katerih najdemo predstavnike tega ali onega narodnega tabora in različnih socialnih stanov, lahko rečemo, da je bil Jurčič, ki je bil za časa življenja v imenu skupnostnega interesa vključen v vse pomembnejše narodne ustanove, celo po smrti združevalna figura. Ob pisateljevih prijateljih Karlu (Dragotinu) Kocelliju iz Krškega in Janku Kersniku, pri katerem je na Brdu pri Lukovici preživeljal

26 Ta je prezidani in preurejeni del svoje hiše na današnji Slovenski cesti posojala za čitalniško dvorano skozi 30 let. V njej je igre v spreji z ljubljansko čitalnico uprizarjalo Dramatično društvo (1867), vse dokler se ni preselilo na odrsko deske leta 1892 novoustanovljenega Deželnega gledališča v Ljubljani.

27 Izrazi o darilih (od II. do X.) so objavljeni v SN, let. 14, št. 113 (19. 5. 1881); št. 116 (22. 5. 1881); št. 118 (25. 5. 1881); št. 124 (2. 6. 1881); št. 130 (10. 6. 1881); št. 136 (18. 6. 1881); št. 144 (28. 6. 1881); št. 146 (1. 7. 1881); št. 154 (10. 7. 1881).

28 Gl. Piškur in Žitko 1997.

enega izmed zadnjih mesecev svojega življenja, ali pisatelju in odvetniku Janezu Mencingerju (iz Kranja) na seznamih pade v oči ime slovenskega častnika avstrijske vojske Andreja Komela pl. Sočebranskega, ki je bil tedaj v Celovcu.²⁹ Sodeč po višini prispevka, so se pri nabirki posebej angažirali državni poslanci in naprednjaki kot Josip Vošnjak, Viljem Pfeifer, Jožef Schneid-Treuenfeld, poznejši slovenski deželni glavar Josip Poklukar, kanonik Karel Klun, knez E. Windischgrätz, baron Hermann Goedel-Lannoy³⁰ ter grof Albin Margheri iz znamenite družine Margheri, ki je od sredine 19. stoletja »kraljevala« na gradu Otočec na Dolenjskem.

Novce za Jurčičevo ustanovo so zbirali od Trsta prek Maribora in Gradca (odtod se je denimo oglasil skladatelj Benjamin Ipavec)³¹ do Dunaja. Izstopa številčnejša skupina rodoljubov iz Zagreba, med katerimi so Matija Valjavec, Jurčičev sošolec z ljubljanske gimnazije Fran Marn, publicist in pisatelj sotrudnik pri *Slovenskem narodu* Anton Kos Cestnikov³² ter šolnik Sebastijan Žepič, ki se je na Slovenskem uveljavil kot prevajalec dramskih iger za čitalnice, s katerimi je sodeloval tudi Jurčič. Iz doline Branice, kamor je bil v začetku 70. let premeščen za župnika, se je z darilom za spomenik oglasil pesnik Simon Gregorčič. Iz Ljubljane pa občinski in magistratni svetnik, sin slavnega očeta Karel Bleiweis Trsteniški, dirigent pri zboru narodne čitalnice v Ljubljani in glasbeni organizator Vojteh Valenta ter učitelj z ljubljanske normalke Ivan Tomšič. Na seznamu naletimo na zgodovinarja in ka-

29 Sočebran (1829–1892) je bil 1868 poslan h koroškemu pešpolku št. 7, kjer je napredoval od poročnika do stotnika in bil 1879 zaradi vojaških zaslug nobilitiran. S slovenskimi izdajami priročnikov za vojake si je prislužil naziv utemeljitelja slovenskega vojaškega izrazja (Glonar 1932).

30 V državnem zboru je bil od 1879 poslanec slovenske narodne konservativne stranke, kjer je zastopal mariborsko, slovenjegraško občino in več kmečkih občin (Glonar 1926).

31 Ipavec se je bil s slovenskimi narodnimi visokošolci na Dunaju močneje povezal v društvu Slovenija v 50. letih 19. stoletja. Za Jurčiča je bil vnet tudi zato, ker je bil v konziliju štirih zdravnikov, ki so poskušali pomagati pisatelju.

32 Tedaj je bil v Zagrebu na položaju tajnika banskega stola, prizivnega sodišča Hrvaške in Slavonije (Šlebingar 1932).

plana na Sori Ivana Vrhovnika ter slovenskega pisatelja in profesorja v Dunajskem Novem mestu Frana Detelo. Izkazali so se mariborski bogoslovci, dijaki novomeške in goriške gimnazije.

Narodni dolžnosti se je odzvalo tudi ženstvo – Tavčarjeva Marička z »jednim ces. kr. cekinom«, Fabianijeva Emica iz Kobarida, Marija Kotnik z Vrhnike, gospodična Ančika Globlob (iz Kranja), gospodična A. Killer od neznano kod, gospa Majdič Ivana, gospodična M. B., gospodični Podrekar A. in Podrekar M., gospodični Ivana in Gusta Prevec, neka Alojzija Bajer iz Zagreba, družno kranjske domorodkinje in več drugih. Med njimi je najzanimivejša neka Amalija Preširen,³³ bržda tisto »ženšče«, zaradi katerega naj bi v ustnih pričevanjih najbolj trpela njen mož France Prešeren, soimenjak slavnega našega pesnika, in sin Gabrijel Franc Evgen Prešeren. Ta je kot vojaški zdravnik odšel v Carigrad, kjer si je 1872 vzel življenje. Josipu Jurčiču je služil kot model za lik doktorja Zobra³⁴ v istoimenskem »izvirnem romanu«, ki ga je pisatelj samozaložil v zbirki Slovenska knjižnica in naznačuje njegovo vrnitev k umetniški prozi, potem ko je bil za več let skorajda povsem posvečen časnikarstvu.

Iz dneva v dan in tedna v teden so se novci bolj množili. Ob nabirki za Jurčiča so se začasno nehala lomiti celo idejno-nazorska kopja. Ker blagajnika Jurčičeve ustanove Josipa Stareta čez poletje več kot mesec dni ni bilo v Ljubljani,³⁵ se je objavljajne poimenskih seznamov darovalcev za spomenik nadaljevalo v jeseni 1881.³⁶ Na njih do oktobra bralcu najbolj padejo v oči

33 O Amaliji Prešeren, roj. Mertlič (1823), hčeri blejskega graščinskega oskrbnika, ki se je poročila s soimenjakom in daljnim sorodnikom pesnika Prešerna, piše literarni zgodovinar Alfonz Gspan (1952) v biografskem članku o Prešernih. Po smrti moža se je poročila s Čehom Antonom Myonom, ki je bil na Bledu v službi graščinskega gozdarja.

34 Gspan 1952.

35 V šolskem letu 1881/82 je nastopil službo začasnega ravnatelja v Bjelovaru (Koblar 1967).

36 SN, let. 14, št. 202 (6. 9. 1881); št. 203 (7. 9. 1881); št. 221 (29. 9. 1881); št. 222 (30. 9. 1881).

večje skupine rodoljubov iz Notranjske (iz [Ilirske] Bistrice in Loške doline), s Ptuja (med tamkajšnjimi rodoljubi naletimo na pisatelja in šolnika Frana Hubada) in iz Celja, od koder so denar poslali narodni buditelji Mihael Vošnjak, Josip Sernec in Štefan Kočevar. Iz Zagreba je pisal brat rodoljuba Ivana Tomšiča, učitelj Ljudevit Tomšič.

Do konca oktobra, ko je minevalo pol leta od Jurčičeve smrti, se je Jurčičeva ustanova lahko ponašala s skupno vso-to, ki je krepko preseгла poldrugi dvajsettisočak. To je več kot dvajsetkratnik stroškov za nagrobnik, ki bo kmalu postavljen pri sv. Krištofu.

Cvet in sad notranjskega narodnega praznika

Vzporedno z vseslovensko nabirko so na pobudo gorečih domoljubov iz Notranjske konec maja 1881 stekle priprave na veliko narodno veselico. Ideja za narodno akcijo se je pravzaprav rodila v Cerknici,³⁷ kjer je skupina rodoljubov že 19. maja organizirala posvet za prireditve, ki bi bila 5. julija, na god svetih bratov Cirila in Metoda. Treba je bilo izbrati primeren kraj zanj. Odborniki so se odločali med Cerknico, Borovnico, Vrhniko, Idrijo, Planino in Postojno, naposled so si izvolili Dolnji Logatec, ker so tam imeli oder za tovrstne prireditve. Maja so v *Slovenskem narodu* objavili javni poziv notranjskim in primorskim društvom, naj pošljejo svoje odbornike na sestanek, ki bo 26. maja na Rakeku pri Gašparijevih ob petih popoldan. O uspešnosti pripravljalnega sestanka priča dopis v sredini meseca junija,³⁸ v katerem dopisnik poroča o nadaljevanju priprav na praznik in izreka prošnjo, da vsakdo, ki more kaj postoriti okrog buditve narodne zavesti, to stori in se po možnosti obrne na narodni odbor.

37 O tem več v rubriki *Dopisi v razdelku Iz Notranjske v Slovenskem narodu*, začeni z let. 14, št. 116 (22. 5. 1881).

38 SN, let. 14, št. 135 (16. 6. 1881).

Glavno vlogo je prevzelo spodnjelogaško narodno društvo,³⁹ ki je konstituiralo izvršni odbor, v katerem so sedeli c. kr. notar Ignacij Gruntar kot vodja, Ivan Resman kot tajnik, župan in c. kr. poštar Adolf Mulley, Fran Arko, ki je prevzel vlogo dekoraterja, in nadučitelj Adalbert Ribnikar, ki je bil zadolžen za pevce. Zlasti Gruntar, glavna gonilna sila Jurčičeve prireditve, ki bo nanese lep tisočak,⁴⁰ Resman⁴¹ in Ribnikar dokazujejo, kako odločujoča je bila v rodoljubnih prizadevanjih samoiniciativa posameznikov, ki so po svojih zmožnostih skušali premoščati vmesna zatikanja. Po poročanju *Slovenskega naroda* se je namreč do konca junija, tako rekoč pred načrtovano slavnostjo, izmed šestdesetih vplivnejših domoljubov, kolikor jih je dobilo okrožnico, odzvalo zgolj šest. In čeprav je postalo jasno, da bo treba slavnost preložiti, je pripravljalni odbor delal naprej s polnimi močmi. Na tem ozadju lahko beremo dopis z dne 10. julija, saj je neznan dopisnik bralce želel spodbuditi k tvornejšemu sodelovanju, ko je razkril glavne dobitke veselične loterije: od elegantno uvezanih Jurčičevih spisov (danes bi bilo sila zanimivo videti, kako so izgledali in kaj so vsebovali) do dragocenega prta, kmetijskega orodja in – junice »posebnega kolena«. Ali kar z nemškimi besedami rodoljubnega dopisnika – *Man steht gerüstet!* [Pripravljeni smo!]⁴² Ignacij Gruntar je imel tudi idejo izdaje Jurčičevega almanaha, vendar po Stritarjevi zavrnitvi očitno ni našel primerneга urednika. Ob njem je enako

39 Za več gl. SN, let. 14, št. 137 (19. 6. 1881).

40 Ignacij Gruntar se je iz Kobarida, kjer je bil enako močno vpet v narodno življenje, v Dolnji Logatec preselil leta 1878 in tu pomagal postaviti novo šolsko poslopje. Bil je podpornik in najboljši prijatelj Simona Gregorčiča (Glonar 1926a), s katerim sta se spoznala na gimnaziji v Gorici. Gruntar je založil prvo knjigo Gregorčičevih Poezij (1882), to, z besedami Frana Levca, zlato knjigo slovenske književnosti, ki je izšla v visoki nakladi 2000 izvodov.

41 Resman, čigar žena je bila doma iz Trnovega (danes Ilirska Bistrica), je podpiral številne narodne ustanove in dijakke, med katerimi je najbolj poznan Dragotin Kette (Koblar 1960).

42 SN, let. 14, št. 149 (5. 7. 1881); št. 154 (10. 7. 1881).

Slika 2:

Ignacij Gruntar (levo) in Ivan Resman (desno), gonilni
sili vélike narodne slovesnosti v Dolnjem Logatcu na čast
slovanskih blagovestnikov Cirila in Metoda za namen
Jurčičeve ustanove.

vztrajno k petju na Ciril-Metodovi slovesnosti rodoljube pozival Adalbert Ribnikar.

Ko je bilo izdano dovoljenje za »javno igro«, so Dolnje-logatčani lahko naznanili novi datum svečanosti, ki je bil 7. avgust,⁴³ in odbor je še enkrat navdušeno nagovoril bralsko občinstvo, nekoliko s pomočjo krilatice hrvaškega bana Josipa Jelačića Bužimskega,

da je celo podjetje v prvej vrsti občna nabira za »Jurčičovo ustanovo« na podlagi sv. spomina naših slovanskih blagovestnikov, da je viden izraz dejanskega domoljubja. In hajdimo s tem geslom srčno na delo! Povoljen uspeh povrne ves trud; in zavest, da smo koristili narodu, da smo storili dolžnost kot njega vredni udje, je tako lepa, tako sladka! Bog in sreča junaška!⁴⁴

31 ■

Na dan težko pričakovanega dogodka je iz Ljubljane proti Logatcu (in dalje Trstu) odpeljal poseben vlak, na katerem so sedeli člani Ljubljanskega sokola. Izpod Snežnika so se počastitvi »narodnega praznika« pridružili Ložani, prišli so rodoljubi z obeh strani Nanosa, na okrašenem vozu s trobojnico, ki mu je sledilo osem vozov, so se v Dolnji Logatec pripeljali sosednji Planinci.⁴⁵ Program slovesnosti za namen nabirke za Jurčičev spomenik je bil tridelno zasnovan: dopoldan je bila slovesna maša, t. i. zabavni del se je odvijal popoldne in je vključeval pozdravni nagovor ter pevsko-glasbene točke, prireditve je zaokrožila tombola. Kakor na običajnih čitalniških prireditvah, ki so cvetele v 60. letih 19. stoletja, ni smela manjkati slovenska narodna himna *Naprej zastave slave*, ki jo je na besedilo Simona Jenka 1860 uglasbil Davorin Jenko. Zbor je izvajal pesem *Sabljo moja dimiskijo* Mite Popovića (1841–1888), priljubljenega srbskega pesnika iz Somborja, imenovanega »somborski slavček«, za katero je glasbo prav

43 SN, let. 14, št. 164 (22. 7. 1881).

44 V izvirniku: Što Bog dade I sreća junačka! *Prav tam*.

45 SN, let. 14, št. 166 (24. 7. 1881); št. 173 (2. 8. 1881); št. 186 (18. 8. 1881).

tako zložil Davorin Jenko, hrvaško domoljubno pesem *U boj, u boj* na besedilo F. Markovića, ki jo je 1866 za moški zbor uglasbil Ivan pl. Zajc,⁴⁶ ter Simona Jenka *Buči morje adrijsko (Jadransko morje)*, ki jo je uglasbil Anton Hajdrih in je bila med narodnim občinstvom ena izmed najbolj priljubljenih pesmi.⁴⁷ Pevce je vodil sam Fran Gerbič, ki se je krajši čas mudil na domačih tleh, cesarsko himno pa je igrala idrijska godba.⁴⁸ Standardni repertoar, ki so ga sestavljale slovenske oziroma slovanske pesmi rodoljubnega značaja z idejno-politično aktualnostjo,⁴⁹ kaže na močno slovansko orientacijo.

Misel, kako je za krepitev slovenstva nujna krepitev vezi s Slovani, je v svoji napitnici poudaril tudi državni poslanec Valentin Zarnik. Ob njem je zbranim napil Josip Vošnjak. Slavnostni govor so zaupali domoljubnemu pesniku Ivanu Resmanu,⁵⁰ ki si je bil v preteklosti zlasti s prevajanjem iger za Dramatično društvo v Ljubljani in nastopanjem na čitalniških besedah pridobil bogate izkušnje.⁵¹ V vzvišeni retoriki je Jurčiča povzdignil na piedestal ob slovanska blagovestnika Cirila in Metoda ter druge »narodne apostole« – Žigo Zoisa, Valentina Vodnika, Jerneja Kopitarja, Franceta Prešerna, Matijo Čopa in Antona Martina Slomška. Govor je sklenil čustveno in udarno obenem s svojimi besedami in z besedami iz znamenitega osmega prizora petega dejanja *Tugomera*, ki jih je Jurčič po Levstikovi intervenciji prelil v verze.

In rojaci moji! [B]oljše, vrednejše ne morem končati
svojega govora, proseč blagoslova sv. slovanskih blago-
vestnikov za blagost vseh Slovanov in kazoč v izpodbu-

46 Pozneje je bila vključena v njegovo v opero Nikola Šubić Zrinjski (Hrvatska enciklopedija, 2021).

47 Izšla je v zbirki dvanaestih pesmi z naslovom *Jadranski glasovi 1876*, ki jo je natisnil Jožef Blaznik v Ljubljani (Premrl 1926).

48 SN, let. 14, št. 182 (10. 8. 1881).

49 Za več o glasbenem programu čitalnic gl. npr. Cigoj Krstulović 1996.

50 Njegov govor je objavil Slovenski narod (let. 14, št. 179, 9. 8. 1881), kjer je v nadaljevanjih izhajalo poročilo o poteku celotne slovesnosti (št. 180, 182–84).

51 Gl. tudi Trstenjak 1892 in Koblar 1960.

jo in izgled Jurčičevo čisto, nesebično rodoljubje, Jurčičevo neumorno delavnost in njegov jekleni neupogibni značaj, nego, da končam z Jurčičevim Tugomerom: Tvrđ bodi, neizprosén, mož jeklen, / Kadar braniti je česti in pravde / Narodu in jeziku svojemu!⁵²

Notranjski narodni praznik v prid Jurčičevi ustanovi je obrodil obilen sad. Čisto natančno, 338 goldinarjev in 70 krajcarjev čistega dohodka. Vendar to ni bilo vse. Denarce so ob isti priložnosti primaknili narodni možje in društva, med njimi Sokol in osrednja figura staroslovencev, Janez Bleiweis, čemur je bilo treba prišteti dohodke iz Vipave in Loža, kjer so domoljubi za isti namen organizirali dve manjši slovesnosti in zbrali 110 goldinarjev. Skupna višina dohodka narodnega praznika je nanescła 715 goldinarjev.⁵³ In komaj so si dobro oddahnili, so si Notranjci zadali nov podvig: za »popolen ti-sočak« so se namenili na loteriji prodati Jurčičev portret izpod slikarskega čopiča notranjskega rojaka, slikarja Simona Ogrina. Kaj dejansko se je s to slikarsko upodobitvijo Jurčiča zgodilo in kje je pristala, do danes ni jasno.

33 ■

Jurčičev nagrobnik uže postavljen

Medtem je bil eden izmed treh spomenikov, in sicer nagrobnik pri sv. Krištofu, skorajda postavljen. Izdelavo so odborniki Jurčičeve ustanove poleti zaupali ljubljanskemu kamnoseku Vinku Čamerniku,⁵⁴ ki je nagrobnik, oblikovan v grškem slogu in po načrtu pariškega arhitekta Le Blanca, izdelal iz slovitega kraškega apnenca, ki so ga kopali v nabrežinskih

52 Za verze gl. izvirno izdajo Josip Jurčič, Tugomer: Tragedija v 5 dejanjih, Ljubljana: Samozaložba, 1876.

53 SN, let. 14, št. 248 (30. 10. 1881).

54 O tem priča sklep odbora za Jurčičev spomenik v Slovenskem narodu (let. 14, št. 169, 28. 7. 1881). Za več gl. razdelek Narodni spomeniki v rubriki Domače stvari z dne 11. 9. 1881 ter v št. 226 z dne 5. 10. 1881. Čamernik je na naročilo Dramatičnega društva v Ljubljani izdelal tudi nagrobnik za pisatelja Valentina Mandelca, ki so ga pokopali v hrvaškem Karlovcu.

kamnolomih blizu Trsta. Za izdelavo železne ograje, ki bo obdajala grob, so zadolžili ključarskega mojstra v Ljubljani Lovreta Zelenca.⁵⁵ Dne 5. oktobra je *Slovenski narod* povzel notico iz *Ljubljanskega zvona*, da bo spomenik v enem tednu dovršen, 28. oktobra preberemo, da je Jurčičev nagrobni spomenik »uže postavljen« ter da na obiskovalce »napravljaja najboljše utise«. Ni si težko predstavljati, kako je bil ob bližajočem se dnevu vseh svetih okinčan pisatelj grob.

Stroški za nagrobni spomenik so znašali 700 goldinarjev, kar je velik denar. Za primerjavo vrednosti povejmo, da je dvajsetletni Jurčič pri Mohorjevi družbi za turško povest *Jurij Kozjak, slovenski janičar* leta 1864 požel zavidljivih 100 goldinarjev (od sprva predvidenih 30 goldinarjev), torej so stroški nagrobnika znašali približno sedemkratnik denarne vrednosti povesti. Nekoliko nenavadno predstavo o denarni – ne pa seveda simbolni – vrednosti spomenika si je mogoče ustvariti, če pogledamo, kakšne so bile v sočasni periodiki tržne cene nekaterih življenjskih dobrin: cena pšenice za hektoliter je denimo znašala 9 goldinarjev, za 100 kg krompirja je bilo treba odšteti 4 goldinarje, hektoliter fižola je stal debelih 8 goldinarjev, toliko tudi kilogram masla, liter mleka je stal 8 krajcarjev, kilogram svinjskega, govejega ali telečjega mesa se je gibal med 63 in 48 krajcarji in 100 kg sena je stalo slabša 2 goldinarja. Preračunano s pomočjo sočasnih tržnih cen dobrin, bi si za 700 goldinarjev, kolikor je stal Jurčičev nagrobnik, torej lahko kupili 700 kg pšenice (ta je bila najdražja izmed žitaric, koruza je bila skorajda pol cenejša), 88 litrov fižola, 88 kg masla, 88 litrov mleka, 175 kilogramov krompirja ali poldrugo tono mesa.

⁵⁵ Kmetijske in rokodelske novice, let. 39, št. 44 (2. 11. 1881), str. 355. V nadaljevanju N[ovice].